

ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

DOI 10.31651/2524-2660-2021-2-150-154

ORCID 0000-0001-7910-7932

ЛІСНЕВСЬКА Наталія Валентинівна

кандидатка педагогічних наук, старша викладачка кафедри теорії і методики дошкільної освіти,
Глухівський національний педагогічний університет ім. Олександра Довженка
e-mail: lisnevsky.nv@gmail.com

УДК 378.011.3-051:378.064.2:373.2.064.2(045)

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО МІЖСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ
ПІД ЧАС СТВОРЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА
В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

(продовження статті, опублікованої у попередньому номері)

Продовжено виклад результатів дослідження проблеми міжособистісної взаємодії, розпочатий у № 1 2021 року.

Розкривається важливість діяльнісного та особистісно орієнтованого підходів і дидактичних принципів у підготовці майбутнього вихователя до міжособистісної взаємодії.

Характеризуються аспекти підготовки майбутніх вихователів до міжособистісної взаємодії.

Визначаються форми та методи підготовки майбутнього вихователя до міжособистісної взаємодії.

Ключові слова: міжособистісна взаємодія; міжособистісні взаємини; професійна підготовка; здоров'язбережувальне середовище; підготовка майбутніх вихователів; компетентісний підхід; діяльнісний підхід.

Загалом поняття «міжособистісна взаємодія» розкривається через такі дефініції, як співпереживання (емпатія), взаєморозуміння, взаємодопомога, взаємовплив. Варто зазначити, що як основний механізм розвитку міжособистісних взаємин частіше за все виступає механізм емпатії, тобто розвиток зв'язків, що вважаються ще однією функцією [1]. Термін «емпатія» визначається як уміння осягнути емоційний стан дитини, здатність співпереживати, радіти, співчувати, бажання допомогти та підтримати [2]. Тому одним з чинників успішності створення здоров'язбережувального середовища в ЗДО є схильність вихователів до емпатії.

З метою виявлення у майбутніх вихователів здатності до співпереживання, співчуття, розуміння інших людей, зокрема дітей, можна застосовувати методику визначення емпатійних здібностей. Аналіз відповідей дасть змогу зрозуміти, чи всім майбутнім вихователям притаманні емпатійні здібності, що підтверджує в них наявність розвинутої здатності до співчуття, співпереживання та розуміння інших лю-

дей (дітей), вказує на можливість працювати з проявом любові, поваги, турботи до дітей.

Виходячи з того, що збереження і зміцнення здоров'я дітей є складовою діяльності педагога, вихователь закладу дошкільної освіти постає, з одного боку, як носій базових знань про здоров'я, здоровий спосіб життя дитини, умінь щодо формування мотивації і культури здоров'я підростаючого покоління, а з іншого – суб'єктом навчально-виховного процесу, який здійснює здоров'язбережувальну діяльність.

Ураховуючи те, що проблема міжособистісної взаємодії майбутнього вихователя має розглядатися у площині його професійної підготовки, вважаємо необхідним використати діяльнісний підхід. Так як міжособистісна взаємодія є також діяльністю, яка має мету, мотив, суб'єктів, процес, засоби, умови та результат, майбутній вихователь повинен вчитися не тільки реагувати на ситуацію, але і визначати її, водночас бачити своє місце в цій ситуації. З позиції діяльнісного підходу навчання студентів має бути організоване за допомогою системи практичних занять, у ході яких вони вирішують різні життєві педагогічні ситуації, що дозволяють педагогу усвідомлювати те, що і як він робить, наскільки ефективно вирішує ці ситуації, бачити, розуміти, аналізувати різні завдання.

Успішність міжособистісної взаємодії під час створення здоров'язбережувального середовища в ЗДО залежить не тільки від керування зазначеними вище підходами, але й дотримання принципів гуманізації та суб'єкт-суб'єктної взаємодії в системі вихователь – дитина.

Варто відзначити, що в дошкільній освітній галузі принцип гуманізації домінує. У філософському розумінні поняття «гуманізація» трактується як «система світогляд-

них орієнтацій, у центрі яких знаходиться людина, її самість, високе призначення та право на вільну самореалізацію» і як «принцип світогляду, заснований на переконанні, що людина є найвища суспільна цінність, на впевненості в здатності людини до необмеженого розвитку та самореалізації всіх її сутнісних сил, здібностей і талантів» [2]. Виходячи з цього, ми переконані, що створення здоров'язбережувального середовища в ЗДО має базуватися на почутті любові до людей та окремої особи, глибокій повазі до людської гідності, позитивному сприйнятті індивідуальних особливостей іншої особи, визнанні її прав і свобод, бажанні співчувати та допомагати іншому, намаганні робити добро і піклуватися про благо людей.

Особливого значення, на нашу думку, принцип гуманізації набуває саме в дошкільному віці, коли відбувається становлення особистості дитини, формуються певні знання, уміння та ціннісне ставлення до збереження власного здоров'я тощо. Переконані, що педагоги повинні бути людяними, дотримуватися законності у вихованні, виступати проти застосування покарання і діяти тільки засобами переконання, поважати почуття гідності дітей. Тобто, якщо ми хочемо зміцнити здоров'я дітей, закласти їм певні знання, сформувати вміння і навички, ціннісне ставлення та мотивацію до збереження власного здоров'я, тоді необхідно сприймати кожну дитину як унікальну та неповторну особистість, з повагою підходити до кожного, вірити в її можливість, сприймати дитину такою, якою вона є, без критики, з любов'ю.

Саме тут важливі особистісно орієнтований підхід та взаємодія педагога і дитини, засновані на принципах загальнолюдської моралі.

Принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії передбачає прояв поваги педагога до дітей і дітей до педагога, урахування думок колективу і кожної особистості, формування вільної особистості, співпрацю педагога та дітей. Розглядаючи його важливість під час створення здоров'язбережувального середовища в ЗДО, слід наголосити на тому, що взаємини між педагогом і дітьми повинні будуватися на постійній вірі в можливість дітей, повазі та підтримці їхньої гідності, прийнятті їх такими, якими вони є. Необхідно також урахувати інтереси дітей під час планування навчально-виховної та оздоровчої діяльності, постійної співпраці з дітьми. Отже, педагог і діти мають поважати думки, погляди та почуття одного одного, визнаючи право на їх відмінність від власних, ураховувати позицію колективу та окремо кожної особистості. Педагогу

слід уникати ставлення до дитини як до пасивного об'єкта, ураховувати її психічний стан, життєвий досвід, звички і цінності, проявляючи при цьому професійну творчість та індивідуальність.

Підготовка майбутніх вихователів до міжособистісної взаємодії має відбуватись у трьох аспектах: теоретичному, практичному і психологічному. Теоретична підготовка передбачає надання відповідних знань (про особливості навчальної діяльності та функціонування здоров'язбережувального середовища в ЗДО; методики роботи з дітьми дошкільного віку з метою збереження їх здоров'я) і здійснюється під час проведення лекційних занять, частково педагогічної практики. До практичної підготовки належать закріплення знань та формування відповідних умінь і навичок (застосування різних оздоровчих технологій у роботі з дітьми дошкільного віку; діагностування стану здоров'я дітей тощо). Проведення занять має проходити в нетрадиційній формі: застосування роботи студентів у парах, колі, малими групами; розташування ідей на стенді, дошці; підготовка презентацій; влаштування брейн-рингів, брифінгів, мозкового штурму, дебатів тощо; використання оздоровчих технологій (арттерапії, фітотерапії, піскової терапії, психогімнастики тощо). Психологічна підготовка майбутнього вихователя до міжособистісної взаємодії відбувається під час проходження педагогічної практики і передбачає усвідомлення власних амбівалентних почуттів (неоднозначних, одночасно позитивних і негативних) і вміння з ними обходитися сприйнятливо для себе та інших, власне толерантне ставлення з проявом любові, турботи до вихованців.

З метою підготовки майбутніх вихователів до міжособистісної взаємодії можна застосовувати такі форми роботи: теоретичні (педагогічні читання та обговорення, засідання творчих груп, семінари, круглі столи, брейн-ринг, дискусійні клуби); практичні (оздоровчі технології, семінари-практикуми, тренінгові заняття). Методи роботи можуть бути різними: диспути, дискусії, доповіді, бесіди, консультації. У підготовці майбутнього вихователя до міжособистісної взаємодії слід застосовувати активні методи роботи: тренінги, самотренінги, ділові ігри, вирішення педагогічних ситуацій шляхом моделювання.

Важливою проблемою у підготовці студента до оволодіння міжособистісною взаємодією є створення умов для практичного набуття досвіду у вирішенні педагогічних ситуацій, які безпосередньо вимагають обізнаності в розвитку дитячого та педагогічного колективу. Майбутній вихователь

має вчитися не тільки реагувати на ситуацію, але і визначати її, водночас бачити своє місце в ній і знаходити шляхи її вирішення.

Слід наголосити, що однією з ефективних форм підготовки майбутніх вихователів до міжособистісної взаємодії під час створення здоров'язбережувального середовища в ЗДО є оздоровчі технології: арт-терапія, пісочна терапія тощо.

Арт-терапію (терапія мистецтвом) варто використовувати для розвитку уяви, самопізнання та самовияву в дорослого/дитини, виховання колективізму, покращення настрою, самопочуття, зняття психічного напруження, страхів, стресів, депресії, подолання бар'єрів у спілкуванні та запобігання конфліктних міжособистісних взаємин. З цією метою використовуємо малювання кольоровими олівцями та фарбами за допомогою пензликів, пальцями та руками колективних малюнків на великих аркушах паперу (ватмані). При цьому студенти/діти вчаться між собою узгоджувати дії, домовлятися, розподіляти функції. У роботі з дітьми арт-терапію можна застосовувати в ігровій, навчальній (на заняттях малювання, валеологічного виховання під час малювання лікарських рослин) і самостійній діяльності.

Пісочна терапія видається досить нескладною справою, адже матеріал для неї всім доступний, однак, не слід забувати, що це терапевтичний метод, у ході якого знімається стрес, покращується настрій, самопочуття. Крім того, робота з піском позитивно впливає на дрібну моторику рук, біологічно активні точки на кисті рук. Можна застосовувати як індивідуальну, так і групову терапію, у якій студенти/діти вчаться між собою домовлятися, обговорювати моменти сюжету, узгоджувати свої дії з діями інших.

Як зазначалось вище, підготовка майбутніх вихователів до міжособистісної взаємодії передбачає отримання відповідних знань і вмінь щодо формування в дітей здоров'язбережувальної компетентності (сукупності знань, практичних умінь і навичок зі збереження здоров'я, спрямованість на його збереження), створення позитивного мікроклімату у групі та врахування процесів адаптації дітей (до умов ЗДО, фізичного та навчального навантаження, після хвороби і вихідних тощо), систематичної роботи з дітьми, формування в них ціннісно-мотиваційних установок і практичних навичок. Дітям необхідні відповідні знання, від яких залежить формування в них ціннісного ставлення і мотивації до збереження власного та здоров'я інших. Дошкільники мають бути обізнані з фізич-

ним вихованням, зокрема, впливом останнього на здоров'я. Отримана інформація дозволить займатися фізичною культурою більш свідомо та повноцінно, самостійно використовуючи різні засоби та форми.

Особливо варто відмітити знання щодо важливості для збереження та зміцнення здоров'я дошкільників позитивного мікроклімату у групі, оскільки не всі діти можуть вільно почуватися в оточенні однолітків і вихователя, відчуваючи певний емоційний дискомфорт, причиною якого є неналежний розвиток комунікативних здібностей і невміння налагоджувати стосунки з іншими. Варто відзначити, що ті діти, котрі не впевнені в собі або не вміють спілкуватися з іншими, можуть не користуватися авторитетом серед однолітків. Усе це призводить до повільного входження у колектив, що негативно впливає на стан фізичного, психічного, духовного та соціального здоров'я. Таким дітям можна допомогти змінити своє становище у групі, якщо забезпечити успіх у тому виді діяльності, у якому вони добре обізнані (наприклад, добре грають у шахи, малюють, співають, вишивають, майструють тощо). Важливим є створити атмосферу доброзичливості, поваги та уваги до дітей, установити особистісний контакт, постійний прояв прихильності, інтересу до них, звертання до дітей на ім'я, яке вживають удома, використання вихователями пестливих суфіксів тощо.

Слід наголосити, що створення позитивного мікроклімату у групі також залежить від особливостей спілкування вихователя з дітьми, що впливає на психічне та соціальне здоров'я дошкільників. Досліджуючи дану проблему варто відзначити, що оптимальним типом спілкування між педагогом і вихованцями повинно бути стійке-позитивне, що дозволить забезпечити їх емоційне благополуччя, атмосферу захищеності та впевненості. Крім того, неocenенна роль позитивного мікроклімату з позиції здоров'язбереження під час виховання агресивних дітей, які відвідують ЗДО.

Слід наголосити, що позитивний мікроклімат у групі сприяє пристосуванню організму дітей до умов дошкільного закладу, що простежується у взаємодії з групою; змінах у роботі всіх систем організму (серцево-судинної, дихальної, нервової тощо), перебудові організму відповідно до нових соціальних вимог та пристосування його до вірусно-бактеріального середовища. Адаптація простежується не тільки в тих дітей, котрі щойно поступили до ЗДО, але й в усіх тих, котрі його відвідують, у ході пристосування до різних умов: на початку навчального року, після вихідних, тривалої відсут-

ності (наприклад, улітку) або хвороби. На нашу думку, дошкільники адаптуються до змін навчального та фізичного навантаження, взаємостосунків між вихователем і дітьми в ході спільної трудової та ігрової діяльності тощо. Уважаємо, що дуже важливо враховувати той факт, що перебіг адаптації залежить і від типу темпераменту. Переконаємося, що у зв'язку з цим адаптація може затягнутися надовго, особливо тоді, коли вихователі не приділяють цьому відповідної уваги (замість прояву уваги, тепла, ласки та чуйності до дитини «знущаються» – дитині-новачку пропонують «реви-реви голосніше, а то не чутно»). Педагогам слід пам'ятати, що невміння спілкуватися, знаходити спільну мову, ізольованість і конфліктність у дитини є проявом її слабкої адаптації.

Таким чином, вихователю особливу увагу необхідно звертати на дітей, котрі не тільки щойно вступили до ЗДО, але особливо на тих, які не ходили до нього довгий час (під час хвороби, улітку тощо). У такому випадку спостерігаються негативні зміни в їхньому емоційно-психологічному стані: погіршується настрій, апетит, сон, імунітет, порушується робота нервової системи та поведінки, що впливає на самопочуття дітей і стан їхнього фізичного, психічного, духовного та соціального здоров'я.

Відмітимо, що брак відповідних знань у дітей стосовно важливості здоров'я призводить до відсутності ціннісного ставлення до здоров'я, що, у свою чергу, ускладнює процес формування в них мотивації до збереження власного та здоров'я інших. Варто зазначити, що, на нашу думку, формування в дітей ціннісного ставлення до здоров'я та мотивації до його збереження відбуватиметься набагато ефективніше за умов створення позитивного мікроклімату у групі з урахуванням процесів адаптації до ЗДО. Саме тому в дітей слід формувати певні знання про здоров'я, оздоровчі уподобання, інтереси, потреби й життєві навички, урахувавши всі складові здоров'я (фізичне, психічне, духовне й соціальне), що можливо тільки за неперервного й комплексного виховного та освітнього впливу.

Отже, із сказаного вище випливає, що успішність створення здоров'язбережувального середовища має базуватися на забезпеченні належного мікроклімату у групі, який ґрунтується на позитивному типі спілкування між вихователем і дітьми і можливий за наявних відповідних знань у вихователів і дітей, позитивної міжособистісної взаємодії. Це сприятиме не тільки швидкій адаптації дошкільників, але й збереженню їхнього фізичного, психічного, духовного та соціального здоров'я.

Особливо слід відмітити, що, на нашу думку, відповідні знання дітей про важливість здоров'я допомагають сформувати в них ціннісне ставлення та мотивацію до збереження власного та здоров'я інших.

З метою формування в дітей компетентності, визначення ступеня психічного комфорту, задоволення від перебування в ЗДО і позитивного мікроклімату у групі, стану емоційного й соціального розвитку дошкільників студенти повинні вміти проводити наступні методи дослідження: спостереження, інтерв'ю-опитування, бесіди, а також анкетування батьків. Також важливими вважаємо організаційні форми діяльності: валеологічні заняття, валеологічні та дидактичні ігри, тренінги з ознайомлення з лікарськими рослинами, валеологічні свята й розваги, зустрічі з лікарями (педіатром, стоматологом та окулістом), виготовлення фотостендів і колажів «Родинне дерево», «Сімейні традиції оздоровлення», подорожі до Королівства Ввічливості. При цьому необхідно використовувати такі методи роботи: ситуації морального вибору, морально-етичні бесіди, досліди, малювання, розповіді, запитання, дискусії, диспути, розгляд сімейних фотографій, етюди, пантоміми, ігрові тренінги, рольове програмування ситуацій, рольові ігри, складання казок, ігри-загадки, логічні завдання, читання художньої літератури, вербальні виховні ситуації, бесіда-тренінг «Що ти відчуваєш, коли...? (поділилися іграшкою, посміхнулися, образили, ударили)», малі жанри фольклору (прислів'я, приказки, загадки).

Міжособистісна взаємодія між вихователем і дітьми простежується під час організації здоров'язбережувального середовища через створення розвивальних куточків у групі (для занять спортом, настільних ігор, сюжетно-розвивальних ігор, образотворчої діяльності, пізнання оточуючого тощо), куточків природи (рослини, тварини); естетичне оформлення групової кімнати, спальні, роздягальні, спортивного та музичного залів, коридорів, медичного кабінету, території ЗДО. Необхідними вважаємо такі форми роботи, як догляд за рослинами, тваринами; виставка улюблених домашніх іграшок дітей, аплікацій і малюнків; виготовлення з дітьми фотостендів і колажів «Наше життя в садочку», «Я прийшов у садок» (із світлинами дітей), «Ми турбуємося про хворого», діяльність щодо оформлення куточка природи, виготовлення ящиків з піском для ігор, ящиків з різним наповненням для ходьби (галька, каштани, пісок, дерев'яне, м'яке, жорстке покриття), ящиків з різним наповненням (квасоля, горіхи, горох) для масажу кистей рук і розвитку дрібної моторики, доріжок здо-

ров'я, естетичне оформлення ДНЗ. Потрібно навчати дітей виготовляти фотостенди й колажі, зокрема: «Наше життя в садочку», «Я прийшов у садок» (зі світлинами дітей), «Родинне дерево», «Ми турбуємося про хворого». Методами роботи тут можуть слугувати: показ, пояснення, бесіди, заохочення, малювання, особистий приклад дорослого.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, професійна підготовка майбутніх вихователів у ЗВО передбачає роботу із створення здоров'язбережувального середовища в закладах дошкільної освіти. Важливою є міжособистісна взаємодія між викладачем і студентом, вихователем і дітьми, у процесі

якої відбувається обмін діями, їх коригування.

Перспективи подальших розвідок убачаємо в розробці змісту роботи з підготовки майбутніх вихователів до міжособистісної взаємодії в позанавчальний час.

Список бібліографічних посилань

1. Обозов Н.Н. Психология межличностных отношений: [монография]. Киев: Наукова думка, 2006. 192 с.
2. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/vzajemodija>

References

1. Obozov, N.N. (2006). Psychology of interpersonal relations: [monograph]. Kyiv: Scientific opinion, 192 p.
2. Academic explanatory dictionary of the Ukrainian language. Retrieved from <http://sum.in.ua/s/vzajemodija>.

LISNEVSKA Nataliya

Ph.D in Pedagogy, Senior Lecturer of Theory and Methodology of Preschool Education Department, Olexander Dovzhenko Glukhiv National Pedagogical University

PREPARATION OF FUTURE PRESCHOOL TEACHERS FOR INTERPERSONAL INTERACTION DURING THE CREATION OF A HEALTH-PRESERVING ENVIRONMENT IN PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS

(continuation of the article published in the previous issue)

Summary. Results. The preparation of the future educator for interpersonal interaction during the creation of a health-preserving environment at PEI (preschool educational institutions) should be based on such approaches as competence, activity, personality-oriented. The principles of humanization, subject-subject interaction should be followed. The training of future educators is related to the formation of students' professional competence, which includes a motivational focus on teaching, as well as the need to develop appropriate communication skills.

Because interpersonal interaction is an activity that has a purpose, motive, subjects, process, means, conditions, and result, it should be carried out on an activity approach base. The success of interpersonal interaction in creating a health-preserving environment at PEI depends not only on the management of the above approaches, but also on compliance with the principles of humanization and subject-subject interaction in the system educator – child.

The preparation of future educators for interpersonal interaction should take place in three aspects: theoretical, practical and psychological. Theoretical training includes the provision of relevant knowledge and is carried out during lectures and partly pedagogical practice. Practical training includes consolidation of knowledge and formation of the appropriate abilities and skills and is carried out during practical classes and partially pedagogical practice. Psychological training of the future educators for interpersonal interaction occurs during pedagogical practice and includes awareness of their own ambivalent feelings and the ability to deal with them receptively to themselves and others.

In order to prepare future educators for interpersonal interaction, the following forms of work can be used: theoretical (pedagogical readings and discussions, meet-

ings of creative groups, seminars, "round" tables, brain-rings, discussion clubs); practical (health technologies, workshops, training sessions). Methods of work: debates, discussions, reports, conversations, consultations. The main methods of preparing the future educator for interpersonal interaction should be active methods of work: trainings, self-trainings, business games, the decision of pedagogical situations by modeling.

Originality. Approaches, didactic principles, aspects, forms and methods of preparation of future educators for interpersonal interaction during creation of the health-preserving environment at PEI are defined and characterized.

Conclusion. Nowadays, it is important to train a competitive specialist in the field of preschool education. Based on this, the professional training of future preschool educators includes preparation for the creation of a health-preserving environment at preschool educational institutions. During interpersonal interaction between teacher and student, educator and children there is an exchange of actions, certain mutual relations, joint activities, coordination and distribution of functions, so each participant must adjust their actions in accordance with the actions of participants.

We see the prospects for further exploration in the development of the content of work on preparing future educators for interpersonal interaction in extracurricular time.

Keywords: interpersonal interaction; interpersonal relationships; professional training; health environment; training of future educators; competence approach, activity approach.

Одержано редакцією 26.01.2021
Прийнято до публікації 10.02.2021